

Beszámoló: Lengyel Nóra

Klebensberg Kuno-ösztöndíj kutatás: 2018. július 1.– július 31. Kolozsvár

Az ösztöndíj kiírásban megjelölt, kiemelt kutatási témák közül pályázatom a Románián belüli háborút követő impériumváltás társadalmi következményei, az erdélyi magyar társadalom életéhez köthető levéltári¹ források feldolgozásához köthető.

Kutatásom célja, hogy az Erdélyi Katolikus Nőszövetség iratanyagának tudományos feldolgozásával feltárjam a szövetség működését, a fennmaradt iratanyag alapján rekonstruáljam azokat a mechanizmusokat, amelyek működtették a két világháború közötti Erdélyben az egyik legjelentősebb női civil mozgalmat, amely nagyon jelentős szociális, karitatív és kulturális tevékenységet fejtett ki.

A Romániai (másképp Erdélyi)² Katolikus Nőszövetség 1926. augusztus 1-jén alakult Aradon, a Kultúrpalota dísztermében. Az Erdélyi Katolikus Nőszövetség nem egy új egyesület, hanem egy magát mozgalomnak tekintő csúcsszervezetként alakult meg és lett része a Nemzetközi Katolikus Nőszövetségnek.³ Azt a célt szolgálta, hogy az erdélyi és bánsági Oltáregyleteket, Mária Kongregációkat, Leányklubokat és minden hitbuzgalmi, szociális és karitatív egyesületet, melynek tagjai katolikus nők, egy szervezetbe tömörítse, irányt mutasson nekik, és segítse őket működésükben. A Nőszövetség feladatait több szakosztály (Hitéleti-, Szociális-karitatív-, Faluvédő-, Ifjúsági- és Munkásnő Szakosztály) keretében végezte, így összekötő kapocsként működhetett valamennyi Románia területén működő katolikus nő- és leányegyesület között. Elnöknője 1926–1934-ig Horváth Árpádné, 1934–1944-ig gróf Bethlen Györgyné volt. Gróf Bethlen Györgynét a Katolikus Nőszövetségben kifejtett tevékenységéért 1943-ban Pro Ecclesia et Pontifice (Az Egyházért és a Pápáért) érdemkeresztrel tüntette ki a pápa Márton Áron (1896–1980) gyulafehérvári püspök előterjesztésére. Fontos, hogy a Szociális Testvérek Társasága jelentős szerepet vállalt a Katolikus Nőszövetség munkájában, de hivatalosan, alapszabálya szerint, nem működtethetett intézményeket, nem vezethetett mozgalmat, ezért a szövetségi vezetők a világi nők köréből, az arisztokrácia tagjai közül és a közéleti szereplők feleségeinek sorából kerültek ki. Emellett a világi nők a mozgalomban betöltött szerepének vizsgálata hozzájárul a katolikus egyház 20. századi megújulásának értelmezéséhez, melyben nekik is nagy szerepet szántak. Az Erdélyi Katolikus Nőszövetség

¹ Minőségét tekintve levéltári forrásnak minősülő, de oda be nem került iratanyag feltárása.

² A helységnév használatát a román rendeletek szabályozták, mely a társadalmi szervezetek és a sajtótermékek címadását is érintették.

³ 1912-ben alakult, fővédnöke a pápa volt. X. Pius pápa 1913-ban hagyta jóvá a szövetség alapszabályát, XI. Pius pápa 1925-ben. Másik elnevezése a szervezetnek: a Katolikus női Ligák Nemzetközi Szövetsége

létrejöttét megelőzően jótékony egyesületek, egyletek végeztek karitatív, segélyező tevékenységet. Kutatásaim alapján 1926–1927-ben az erdélyi és a kapcsolt területek magyar jótékony egyesületeinek száma legalább 80 volt, s ha csak a Szociális Missziótársulat 32 jótékony egyesületét vesszük figyelembe – melyek vezetői szintén legtöbb esetben az arisztokrácia vagy ismert közéleti személyek feleségei közül kerültek ki –, szükség volt ezek összetartására, informálására és irányítására is. Az Erdélyi Katolikus Nőszövetség megszervezését indokolta emellett, hogy a társadalmi problémák mértéke olyan arányban megnőtt, amire a jótékony egyletek már nem tudtak választ adni, emiatt koncentráltabb és strukturáltabb, nagyobb létszámmal működő szervezetre volt szükség. Részben működésük vizsgálatára vállalkozom a hungarika-kutatás során.

2018. július 1-jén (vasárnap) indultam Kolozsvárra a 13:40-es vonattal Budapest Keleti pályaudvarról. Éjjel fél 11-re meg is érkeztem, és 10 perc taxival megtett út után, 23:00-kor elfoglaltam a szállásom, amit az Iskola Alapítvány (Fundatia pentru Școală, Románia, Cluj Napoca, Soimului 24/A) biztosított számomra. Az ösztöndíjhoz járó szállásköltség-hozzájárulás (Romániába utazás esetén 100.000 forint) fedezte a lakhatásom egész hónapra (kedvezményesen 200 euró = kb. 65000 forint), ami igen ritka az ösztöndíjak esetén. A szállás minősége és elhelyezkedése sokban hozzájárult az ösztöndíj minőségéhez, hiszen a Házsongárdi temető szomszédságában kézenfekvő volt a temetőn keresztül megközelíteni a centrumot, ami kb. 15 perc alatt elérhető gyalog, de szintén 15 perc távolságra helyezkedik el a Szentlélek Ház (a Tordai út 33. szám alatt), ahol a Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerületének anyaga található.

Hétfőn (július 2-án) délután 5-kor találkoztam először Farmati Annával, a kerületi vezetővel, akivel egy rövid beszélgetés keretében megismerkedtünk, megtekinthettem a Szentlélek Ház kápolnáját is, majd Anna testvér megmutatta nekem azt az alagsori szobát, ahol őrzik az irataikat. Beszélgetésünkéből kiderült, hogy a rendnek nem sok kézirata maradt az 1990-es évek előtti időkből, hiszen a rend felszámolásakor (a Romániában élő Római Katolikus Szerzetesrendek feloszlásáról szóló 810/1949 Kormányrendelet) az anyagot egészében megmenteni nem volt idő, sem lehetőség, de nem is sok nővér vállalkozott (és vállalkozhatott) rá, hogy otthonában tovább őrizze a kéziratokat. (A nővér nem erősítette meg azt az információm, hogy elégették volna az iratanyag 1940-es évek előtti részének legnagyobb hányadát, ám valóban alig maradt ebből az időből kézirat.) Farmati Anna készségesen segített mindenben; már az első beszélgetésünk alkalmával megemlítette azokat a neveket, akik betekintettek már eddig az itt található anyagba. Anna testvér lehetővé tette számomra, hogy levelezésbe kezdjek Bokor Zsuzsával (néprajzot, antropológiát végzett, majd az ELTE BTK

TDI Atelier Európai Társadalomtudományi és Historiográfiai Tanszék doktori programjában szerzett doktori fokozatot, jelenleg a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kutatója), illetve a rendből Murányi Terézszel, aki a rend budapesti anyagát rendezi jelenleg, ezért csak ritkán látogat Kolozsvárra. Bokor Zsuzsával a kapcsolatfelvétel azonnal megtörtént és viszonzásra talált: elkérte digitális formában eddigi publikációm és megjelenés alatt álló tanulmányom, amit e-mailben átküldtem. Zsuzsa még a témában nem publikált, de foglalkozik az impériumváltás utáni romániai felekezeti nőmozgalmakkal, főként Bukarestben kutatott a román ernyőszervezetről. Egy véletlen útján kiderült, hogy a szállásommal megegyező címen lakik Zsuzsa, ezért lehetőségünk nyílt többször is találkozni, és megoszthattuk egymással a témában ötleteinket. Bízom benne, hogy egy gyümölcsöző szakmai kapcsolat vette kezdetét, ami úgy gondolom, fontos eredménye egy ilyen kutatói ösztöndíjnak.

A rend tagjai közül Walter Ilona írt szakdolgozatot a rend történetének főként 1945-ig tartó részéről, Farmati Anna nyomtatott formában ezt is rendelkezésemre bocsátotta. Emellett e-mailben felvettem a kapcsolatot Anna testvér közbenjárásával Nagy Emőkével, a Kolozsvári (katolikus) Gyűjtőlevéltár munkatársával, akinél az Erdélyi Katolikus Nőszövetség megmaradt iratanyagáról érdeklődtem. Ő segített felkeresni a lehetséges kapcsolódási pontokat, továbbá közbenjárásával felkereshettem Flóra Ágnes e-mailben, aki az állami (megyei) levéltárban dolgozik Kolozsvárott. Vass Csongort is megkerestem e-mailben, aki a gyulafehérvári levéltár munkatársa. Flóra Ágnesnél gróf Bethlen Györgyné személyi iratanyagáról érdeklődtem, mely a kolozsvári megyei levéltárban a 467-es fondszám alatt Fondul personal Bethlen Gyorgyne név alatt található. Sajnos Flóra Ágnesztől és Vass Csongortól az ösztöndíj ideje alatt nem kaptam választ, ez érthető a nyári időszak miatt, de bízom benne, hogy a továbbiakban lesz lehetőségem ezen a szálon is folytatni a kutatást. Ezen kívül az Erdélyi Római Katolikus Státus levéltárát is felkerestem Vajda Anitának írt e-mail formájában, mivel a Státus és az Erdélyi Katolikus Nőszövetség és a Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerülete tagjai között kapcsolat teremtdött a Státus tulajdonában álló épület (Központi Szálló/Szálloda/Hotel) bérlete miatt.

Az első három hétben a Szentélek Ház anyagát jegyzékeltem, 4–5–6 órát is a testvéreknél tölthettem, általában kétnaponta jártam hozzájuk, figyelembe véve a testvérek elfoglaltságát és időbeosztását. Mivel az alagsori szobában őrzött iratanyag nincs rendezve, ezért a jegyzékelés során megtartottam azt a fajta elvet, amit ők az őrzésnél követtek. Fentebb már említettem, hogy kézirat és levelezés nagyon kevés áll rendelkezésre, ez látszik az általam készített hungarikakataszter-jelentés alapján. Az itt található anyagból négy fő katasztert építettem: HK1

Folyóiratok, HK2 Kiadványok, HK3 Kéziratok, HK4 Fényképek. Elsőként a folyóiratokról számolok be részletesebben.

A gyűjteményben három havilap és egy hetilap található, melyből a Társasághoz 2 havilap kapcsolódik. Az egyik legfontosabb forrásértéket képviselő újság *A Nap* 1921–1944, az Erdélyi Katolikus Nőszövetség lapja, aminek szerkesztői a Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerületének tagjai voltak. Július és augusztus kivételével havonta megjelenő sajtóorgánum. A folyóirat 1928-as évre vonatkozó számai az Országos Széchényi Könyvtárban megtalálhatók, a kolozsvári Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtárban pedig 1925–1944 közötti számok is fellelhetők. Ami nagyon fontos, hogy a Testvérek őrzik 1921-től *A Nap* számait, amikor még csak a *Vasárnapi Újság* szociális mellékleteként jelent meg. A kutatások szempontjából fontosak az első négy évfolyam számai, ugyanis ezekben a számokban lelheti fel a kutató azokat a törekvéseket, okokat és indoklásokat, ami az Erdélyi Katolikus Nőszövetség megszervezéséhez vezetett. Egyfajta átalakulást lehet a lapok alapján nyomon követni, ami jelenti a szociális problémák erősödését és a jellegének átalakulását is, amit a háború után részben az 1920-as évek gazdasági helyzete eredményezett, viszont a lélektani és társadalmi problémák alakulásába is bepillantást kapunk ezekből az évfolyamokból. Ezt a lapot a Nőszövetség a városi (középosztálybeli) lányoknak és asszonyoknak szánta, és az előfizetők alapján korábbi kutatásaim során már a hatósugarát is sikerült megrajzolni.

A másik jelentős kiadványa a Nőszövetségnek a *Vasárnapi Harangszó* volt, melyből a Társaság gyűjteményében az 1935–1939 közötti számok találhatóak meg. Ezt a lapot is a Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerületének tagjai szerkesztették, főként Zachariás Flóra szociális testvér. Ez a lap is havonta jelent meg, kivéve júliust és augusztust, viszont a falusi lányoknak és asszonyoknak szánták. Ennek az újságnak 1940–1944-ben megjelent számai a kolozsvári Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár állományában találhatóak meg. Az OSZK-ban hiányosan 1941–1943 közötti számokat olvashat át az érdeklődő. A Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár állományában megtalálható 1940. január–május, szeptember–december; 1941. január; 1942. január–december; 1943. április–december; 1944. január–június.

Az Erdélyi Katolikus Nőszövetség történetének kutatására – az 1920–1944 közötti időszakra vonatkozóan – elsősorban a szövetség által létrehozott sajtótermékek elemzésén keresztül nyílik lehetőség. Ennek megfelelően előzetes kutatásaim során a *Nap* és a *Vasárnapi Harangszó* folyóiratok sajtó- és társadalomtörténeti nézőpontú diskurzuselemzésével foglalkoztam. A *Lélek Szava* című folyóiratot (1934–1945) is őrzi a Társaság, hiszen ez a lap erősen Slachta Margithoz, a Szociális Testvérek Társaságának alapítójához köthető. Szegvári központtal jelent meg, és a Szentlélek Szövetség adta ki. A folyóirat az OSZK-ban megtalálható.

A Társaság őrzi a *Magyar Lányok* című hetilap 1900-as évfolyamát, melyet Tsusek Anna szerkesztett. A Budapesten megjelenő időszaki kiadvány az OSZK-ban megtalálható.

A HK2 Kiadványok kataszterbe 4 elem tartozik.

A Csíksomlyói Salvator-Egészségház: 1937–1940. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.T. Kolozsvár. 1940. Terjedelem: 50 oldal. A kiadvány az OSZK-ban megtalálható.

Vezetők Mappája 1943–1944 (Kiadta az Actio Catholica Központ). Az OSZK-ban megtalálható 1934–1945.

Vezetők Mappája 1944 gróf Bethlen Györgyné előszavával. Az OSZK-ban megtalálható 1934–1945.

Keresztsem: az Erdélyi Katolikus Nőszövetség kiadványa. Régi kalotaszegi, torockói, székelyföldi és szilágysági minták találhatók benne. Összeállította Zachariás Flóra. 1943. Terjedelem: 23 oldal. Az OSZK-ban megtalálható.

A harmadik kataszter a HK3 Kéziratok címet viseli. A kataszterbe építettem az olyan kiadványokat is, melyeken kiadásra vonatkozó adatokat nem találtam, viszont kiadvány formát öltenek (folyóirat, füzet, munkafüzet). A kéziratok között magánlevelezés nem található.

Megtalálható a gyűjteményben néhány szociális testvér életútjának bemutatása: halálukra írt életrajzok, újságcikkek, gyászlevelek. A következő szociális testvérek életét ismerhetjük meg röviden: Schannen Ottilia, Borsai Ilona, Albert Zsuzsa, Ferencz Amália Zita, Ormai Ilona Heléna, Scholcz Klára, Szim Irén Lídia, Veress Anna Marianne.

Ebbe a kataszterbe tartozik Zachariás Flóra testvér levele 1934. szeptember 22. A Katolikus Nőszövetség Központja nevében íródott a Testvérek számára. Irányadó levél a munkaévre. Terjedelme: 3 gépelt oldal. A nőszövetség pecsétjével ellátott dokumentum.

Ide soroltam még a Marosvásárhelyi munkakrónikát (1943). Terjedelem: 0,01 ifm. és a Marosvásárhelyi munkatervet (1944–1945). Terjedelem: 0,005 ifm.

Fontos hungarika ebben a kataszterben a kétkötetes Anyák Iskolája. Az *Anyák Iskolája I.* a Katolikus Nőszövetség füzete, kiadási adatok és oldalszám nélkül. Terjedelme: 33 gépelt oldal: 0,005 ifm. Az *Anyák Iskolája II.* terjedelme: 36 gépelt oldal. 0,005 ifm. 1933-ban azonos címmel indított tanfolyamot a Társaság falun és városon egyaránt, ahol előadásokat hallgathattak a résztvevők: „A gyermek lelke”, „Csecsemő-, iskolás- és serdülőkor”, „A gyermek testi fejlődése”, „A katolikus házasság”, „Gyakorlati háztartási tanácsok”, „A család egészsége”, „Hittani ismeretek” és „Szociális ismeretek” témában. Ezeket az előadásokat összegezték az Anyák Iskolája füzetekben, az első kötet a kisgyermekkorra, a második a serdülőkorra fókuszál.

A kéziratokhoz soroltam még a *Karácsonyi Kis Testvér* 1949 füzetet, mely a Karácsony ünnepéhez kötődő munka. Oldalszám nélkül. Terjedelme: 43 gépelt oldal. 0,005 ifm.

Felkelti a kutató figyelmét *A Testvér* című értesítő, melyet 1929–1947 között jelentettek meg a szociális testvérek mint a Szociális Testvérek Társasága tagjainak belső értesítőjét, mely kézirat gyanánt készült, ám folyóirat formát öltött. Havonta jelent meg. Ezt az értesítőt nem találjuk meg közgyűjteményben, csak itt, kolozsvári helyszínen kutatható. Nagyon értékes hungarikának tekinthető, hiszen a két jól működő, széles bázishoz eljutó folyóiratot egészíti ki, így a Társaság és a Nőszövetség történetét olykor pontosítja, árnyalja. Mivel egy belső értesítő ez a rend használatára, ezért magyarázatot is ad egyes döntések vagy ideológiai kérdések esetén. A Társaság lelki életének megértéséhez is hasznosítható forrásról van szó.

Szintén fontos hungarika az *Erdélyi Testvér* 1947–1949, mely a Szociális Testvérek Társasága tagjainak belső értesítője, a már megismert *A Testvér* folytatása, mely kézirat gyanánt készült, folyóirat formát ölt, de nem került kiadásra. Terjedelme: 162 gépelt oldal. 0,015 ifm. Nagyon értékes forrása a szerzetesrend feloszlatása utáni évek történetének. Kevésbé kutatott téma a Társaság feloszlatás utáni, földalatti tevékenysége, amiből a főbb pontokat láttatja az *Erdélyi Testvér*.

A Katolikus Leánykörök Alakulatához köthető forrásokat is őriz a Társaság. Ilyen a KALÁKA ügyrend (év nélkül). Terjedelme: 24 gépelt oldal. 0,004 ifm. Ennek a forráscsoportnak a legnagyobb részét KALÁKA Munkafüzetek adják: 1934–1943, melynek terjedelme: 0,063 ifm. (Ezeket darabszinten az összefoglaló jegyzékben lásd.)

A fentiekhez tartozik a KALÁKA jelentési űrlap 1941–1942, mely 1 oldal terjedelmű, gépelt kitöltetlen űrlap. KALÁKA leánykörök jelentéséhez készült.

A gyűjteményben megtalálhatók *Tímár Sándor plébános beszédei*. Összegyűjtött beszédek a leányegyesületi vezetők és az egyházközségi nővérek kurzusán tartott előadásaiból. Irodalomjegyzékkel ellátott, tudományos igényű, ismeretterjesztésre szánt munka, mely kiadvány formát öltött, de kiadásra nem került. Terjedelme: 81 gépelt oldal. 0,01 ifm.

Hasznos anyag *A Testvér* számaiból készült tartalomjegyzék, mely kézzel készült, tematikusan rendezett tartalomjegyzék *A Testvér* című belső értesítő laphoz. 1929–1947. Terjedelem: 0,007 ifm. A vizsgált korszakra vonatkozó katolikus női sajtóról szeretnék készíteni a jövőben egy repertóriumot, amihez ez a forrás kiváló alap, hiszen a tematikus nézőponthoz támpontot adnak az ebben a füzetben kiemelt témák.

Ide soroltam a *Szociális Testvérek Társasága Erdélyi Kerületének Krónikája* című munkát 1908–1923, 1923–1949. Terjedelem: 183 gépelt oldal. 0,02 ifm. A szerző nincs megadva, de a hasonló terjedelmű pizskozatból tudjuk, hogy Ormai Ilona Heléna testvér állította össze.

Ebbe a kataszterbe tartozik *A Bukaresti Ház Krónikája 1930–1948* anyag is. Terjedelem: 55 oldal. Szerző és év nélkül.

A kéziratok közé soroltam a *Fénysugár a sötétségben* című anyagot, mely Fenyvesi Judit testvér: *A Journey of Light in the Darkness* című, 150 oldalas, 2002-ben kiadott munkájáról írt magyar nyelvű rövid összefoglaló. Terjedelme: 19 oldal. A könyv a kommunista időszak megpróbáltatásairól szól, derül ki a recenzióból.

A HK3 tartalmazza még Walter Ilona szakdolgozatát is, hiszen nyomtatásban nem jelent meg és az internetre is csak egy része került fel egyelőre. Walter Ilona: *A megszentelő szeretet küldetésében: A Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerületének munkatörténete a szerzetesrendek működésének betiltásáig*. Római Katolikus Hittudományi Főiskola. Hittanárképző Tagozat. Gyulafehérvár. 1995. Terjedelem: 111 oldal.

A HK 4 Fényképek katasztert a beszámolóban nem részletezem, mivel darabszintű jegyzéket készítettem. Két jelentős csoportra osztottam ezt a katasztert. Az egyik a Szociális Testvérek Társaságának története képekben, mely 375 képet tartalmazó mappa, időrendben, olykor tematikusan rendezve. A másik nagyobb egység Az Erdélyi Dolgozó Lányok (D.L.) csoportok fényképei, mely egy 63 db fényképet tartalmazó album, 36 oldalon rendezve. Paula testvér halálára állították össze.

A kutatás során kialakítottam egy HK 5 Jegyzőkönyvek nevű katasztert is, mely anyagokba azokat a levéltári forrásokat soroltam, melyek nem a Szentlélek Házban, hanem levéltárban találhatók. Két katolikus levéltárban volt lehetőségem anyagot gyűjteni a témához kapcsolódva. Az egyik a kolozsvári Katolikus Gyűjtőlevéltár, a másik a szintén kolozsvári Római Katolikus Státus Levéltára. Először a Státus levéltári kutatásról számolok be. A levéltárossal, Vajda Anitával e-mailen próbáltam felvenni a kapcsolatot, sikertelenül. Ám a honlapon megtalálható a telefonszáma is, ezért három nap várakozás után telefonon is felkerestem. Aznap, mikor kerestem nem volt alkalmas számára a kutatás megvalósítása, ám másnap már reggel 9-től várt a levéltárban (Cím: 400095 Cluj-Napoca, str. Iuliu Maniu 5, jud. Cluj. Telefon: 0040264-593.102). Innen sajnos nem tudtam anyagot digitalizálni és gyűjteni, mert az interneten található fondjegyzék alapján általam kiválasztott, kutatni kívánt anyag csak részben volt megtalálható a levéltárban. A Központi Szálló nevű intézmény építési terveit megtaláltam (IV/6.c. 2. doboz: Központi szálloda építése 1896–1944), ám ezek nem voltak a témában információgazdagok. A Központi Szálló a Státus tulajdona volt, ám az Erdélyi Katolikus Nőszövetség bérelte és működtette az épületet, ezért voltam kíváncsi a 19. századi épület újjáépítésének terveire, hogy abban a Nőszövetség vagy a Szociális Testvérek Társasága akarta, tervei mennyiben jelennek meg. Az anyag alapján nem lehet ezt nyomon követni. A másik

doboz anyag, amit itt kerestem volna, a Szálló gazdasági anyagait, költségvetését tartalmazza (IV./6. d. 4. doboz), ám ezt a levéltáros nem tudta a rendelkezésemre bocsánati. Véleményem szerint az építési tervekhez kapcsolódó anyaghoz volt keverve néhány adózási és gazdasági anyag, mint pl. vízvezetékcsatlakozásra vonatkozó kiadások. Az anyag nem volt számomra informatív, nem tudtam meg belőle, hogy a Nőszövetség vagy a Társaság hogyan működtette a Szállót, egy említésre érdemes leltárból is csak az derül ki, hogy volt cselédszoba, nővérszoba és hogy milyen volt a háznak a felszereltsége. Érdekes lenne csak a Szállóra vonatkozó alapos kutatást végezni, azonban ezt a kutatást vélhetően a Gyulafehérváron található anyaggal lehetne kiegészíteni, mivel az anyag másik fele nem a Státus levéltárban, és nem is a kolozsvári Gyűjtőlevéltárban található. Még egy kutatási anyagot kerestem, a fondjegyzék alapján az V. 5. Szociális Testvérek iratai 1934. táblázatos kimutatását, ám sajnos ebben a levéltárban csak az V. 2-ig őrzik az anyagokat (az online jegyzéktől eltérően), a levéltáros tájékoztatása alapján a további anyag feltehetően Gyulafehérváron található. A Státus levéltárból a fenti szempontokat figyelembe véve sajnos nem tudtam hasznos anyagot gyűjteni, ezért a kataszterben nem található innen származó forrás.

A másik levéltár, ahol kutatást folytattam, a kolozsvári Katolikus Gyűjtőlevéltár (Cím: 400095 Cluj-Napoca, str. Iuliu Maniu 4.), ahol több sikerrel jártam. Innen a kataszterbe három szervezetre vonatkozóan vettem fel anyagot, a vizsgált korszakba tartozó jegyzőkönyveket. Az egyik a Katolikus Nőmisszió jegyzőkönyve 1938–1948. 290/i. 8. doboz c. kötet: Tematikusan rendezett kötetek: 1724–1948. A Katolikus Nőmisszió jegyzőkönyvét a jövőben át fogom írni Word dokumentum formátumba, hogy a feldolgozást egyszerűbbé tegyem. Az Erdélyi Katolikus Nőszövetséghez kapcsolódó kolozsvári szervezet léte eddig nem volt tudott előttem. Ennek is gróf Bethlen Györgyné volt az elnöknője, mint az Erdélyi Katolikus Nőszövetségnek. A levéltárban a fotójegy naponta 20 RON, erről számlát még nem tud adni a levéltár, ennek kiépítése még folyamatban van, ezért ezt a költséget nem tudja egyelőre a kutató a dologi költségéből elszámolni.

A másik jegyzőkönyv típusú forrás, a Kolozsvári Hölgyek Kongregációjának jegyzőkönyve 1927–1942. GYFL KGY 290/i. 8. doboz b. kötet: Tematikusan rendezett kötetek: 1724–1948. 1934-ben biztosan kapcsolatba léptek az Erdélyi Katolikus Nőszövetséggel, ezért adalékként szolgál működésük a témához. Ezen kívül fontos, hogy a jegyzőkönyvben foglalkoznak a nők különböző szerepeivel, ezért a reprezentáció-vizsgálathoz is hozzá járul.

A harmadik forrás a Marianum Mária Kongregáció jegyzőkönyve 1934–1948. 290/i. 7. doboz a. kötet: Tematikusan rendezett kötetek 1724–1948.

A kutatásnak helyszíne volt még a Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár. Itt kissé körülményes a románul nem tudó kutató ügyintézése, mert angolul a pénztárban nem beszélnek, a feliratok is csak román nyelven olvashatók. Ennek ellenére beiratkozási lap már van angol nyelven is (a román mellett), így annak kitöltése nem bonyolult feladat. Egy hónapra 20 RON a tagság. A fotójegy napi ára 30 RON, egy hónapra 100 RON. Úgy gondolom, hogy az árak nem magasak, főleg nem a KKÖ ösztöndíj esetén, ahol a dologi költséget is támogatják.

A beszámoló végén szeretnék röviden kitérni a kutatáson kívüli tevékenységre. Sportolási lehetőségre kiválóan alkalmas a kolozsvári Sétatér (Parcul Central), mely a város központjában a Kis-Szamos partján elterülő park. Ebben a parkban mindenki megtalálja a lehetőséget a kikapcsolódásra, sok padot telepítettek, de nyilvános WC is található a parkban, továbbá edzőparkot is kialakítottak. Lehetőség van vízibiciklizésre, de vendéglátóipari egység is segíti kellemesebbé tenni a szabadidős tevékenységet. Futásra is alkalmas a helyszín, mivel a park teli van gesztenyefákkal, melyek be is árnyékolják, ezért a legnagyobb melegben is nagyszerű klímát biztosít, egyórás futás esetén sem kapunk napszúrást. Ebben a parkban rendezik már évek óta az Untold nevű zenei fesztivált, melyet szokásosan augusztus elején tartanak, így csupán az a néhány nap, amikor a park egy részét belépőjeggyel lehet csak látogatni.

A Házsongárdi temetőről részletesen nem szeretnék írni, hisz az érdeklődőket kiadványok és térképek is segítik a tájékozódásban. Házsongárd minden nap kikapcsolódásra és újabb érdekességek felfedezésére hívja az embert. A szállásomról a centrumot azért is célszerű volt innen megközelíteni, mert sem a városi, sem a tordai úti közlekedési zaj nem szűrődik be a temetőbe, igazán feltölti az itt sétálót a csend, ami körül öleli a temetőt.

Szeretnék két könyvesboltot kiemelni, ahol főként magyar nyelvű kiadványokat árulnak. Az egyik az Idea Könyvtér, melynek facebook oldala is van, és a profilt működtetők azonnal válaszolnak minden kérdésre. A könyvesboltban románul és magyarul is tudó eladó foglalkozik a vevőkkel, aki készségesen segít. (Cím: 400094 Kolozsvár Kossuth Lajos utca (December 21. sugárút) 14. Románia; Tel: 0747 11 22 64.) A másik könyvesbolt, ahol szintén magyar eladók szolgálják ki a vásárlót, a Gaudeamus könyvesbolt, ahol nem csak a magyar nyelvű erdélyi és magyarországi kiadványokat találják meg az érdeklődők. (Cím: 400093 Cluj-Napoca, str. Iuliu Maniu, nr. 3).

Ami az étkezési lehetőségeket illeti, nem túl sok lehetőséget térképeztem fel. A szállásomon konyha nem állt rendelkezésemre, amit használhattam volna, de a vendégszobában mosogató blokk, hűtőszekrény és mikrohullámú sütő is telepítve van, ezért az alapvető ellátást meg tudja oldani mindenki. Egy olyan étterem van, amelyet minden magyar megismer, aki Kolozsvárra ellátogat hosszabb vagy rövidebb időre, ez a Bulgakov Café – Irodalmi Kávéház és Bisztró

(cím: Str. Inocentiu Micu Klein; Virág/Búza utca 17). Itt a pincérek magyarul, angolul és románul is beszélnek, ezért minden társaságnak nagyszerű választás. A kínálatuk széles mind az italokban, mind az ételekben, az ételeik házas jellegűek és jó minőségűek. A kiszolgálás még teltház esetén is gyors és kedvesek az alkalmazottak. Az árak megfizethetők, azonban éttermi jellegűek, tehát ez a hely a mindennapi étkezésre nem alkalmas, még akkor sem, ha a KKÖ igen magas személyi költséggel járul hozzá az ösztöndíjas időtöltéséhez. Közel van a piarista templomhoz, az egyetemhez, valamint a Farkas utcai református templomhoz is. Ezen kívül étkezésre alkalmas a Gaudeamus könyvesbolt utcájában található Agape önkiszolgáló étterem. Itt az ételek minősége változó, viszont kb. 1000 forintból kijön a napi menü, és ha nem azt választja a fogyasztó, akkor is kb. 1200 forintból jól lakhat. A személyzet itt is magyarul, angolul és románul beszél. A szállásomtól két perc sétára található a Sigma bevásárlóközpont, ahol szintén mindenki kedvére válogathat a frencsájzok (franchise) közül, talál salátás, piadinás, gyrosos és más gyorséttermet is. A Sigmában van egy Lidl áruház, ahonnan érdemes megvenni a reggeli alapanyagokat. Ezen kívül természetesen a centrum és környéke tele van éttermekkel és kávézókkal, de mivel nem nyaralásra érkeztem, hanem munka céllal, így ezeket a helyeket nem látogattam meg.

Amennyiben a látogatók transzcendens élményre vágnak, minden felekezetnek megfelelően megtalálják a kikapcsolódási lehetőséget a városban. Én a Szent Mihály templomot látogattam minden vasárnap, ami kedvelt célja a turistáknak is, sokan betérnek azért is, mert egy központi téren elhelyezkedő katolikus templomról van szó, mely Erdély második legnagyobb temploma. Szerencsém volt, hogy még ide járhattam az ösztöndíj ideje alatt misére, hiszen a műemlék felújítása augusztus elején elkezdődik, és a hírek szerint akár több évre is bezárhatják a templomot. Személy szerint a vasárnapi 10 órás miséket részesítettem előnyben, a mise végén az 1884-ből XIII. Leó pápától származó Szent Mihály imát imádkozták a hívők, majd mindig a magyar Himnusz eléneklésével zárult. Felemelő érzés volt számomra, ahogy egy maroknyi magyar vallásos közösség a jelenlegi román-magyar viszonyok között nemcsak szentségimádást végez, hanem országára és szülőhazájára, valamint a történelem eseményeire is visszagondol.

Aktuálisan a SIC ITUR AD ASTRA folyóiratba készítek egy tanulmányt *A szürke testvérek láthatatlan tevékenysége: a Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerületének vasúti missziója* címmel, melynek megjelenése decemberre várható [ld. csatolt igazolás és kézirat). A tanulmány azt a kevésbé kutatott, a szociális gondoskodás témájához szorosan kapcsolódó kérdéskört igyekszik bemutatni, mely a 19–20. század fordulóján jelentkezett mint megoldandó társadalmi feladat. Az 1920-as évektől egyre nagyobb számban érkeztek a városokba (pl.

Románia fővárosába, Bukarestbe) a falusi lányok elsősorban a jobb megélhetés reményében, ám a gazdasági megfontolás mellett útnak indulhattak a kalandvágy, vagy a tágasabb életteremtés miatt. Ezek a lányok ki voltak téve a leánykereskedelem veszélyének, ami ellen állami és egyházi szinten szervezett kezdeményezések keretében folyt a küzdelem.

Az Erdélyi Katolikus Nőszövetség és a Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerülete tagjai először temesvári központtal indították el a munkát, a nagyobb vasúti csomópontokon megszervezték az önkéntes, úgynevezett vasúti missziót alakították ki, valamint létrehoztak egy 16 ágyas leányotthonot, majd 1931-től Bukarestben folytatták a munkát, eleinte az Angolkisasszonyok zárdájában, majd a Petre Poni utca 3. szám alatt 25 ágyat biztosítva. A vasúti misszió keretében a városokba a vonattal érkező lányokat összegyűjtötték a testvérek (naponta hat alkalommal), s a legközelebb lévő leányotthonba irányították őket, ahonnan megfelelő munkára közvetítve bocsátották őket további útjukra. A vasúti misszió hálózata kiterjedt Brassóra, Kolozsvárra és Nagyváradra is, majd a második bécsi döntés után (1940. augusztus 30.) Budapesten is működött. A tanulmányban a forrásadottságokat figyelembe véve, ezt a tevékenységet az Erdélyi Katolikus Nőszövetség *A Nap* és a *Vasárnapi Harangszó* című folyóirata, továbbá a Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerületének *A Testvér* (majd *Erdélyi Testvér*) című havonta megjelenő belső értesítője alapján mutatom be, melyet a KKÖ alatt a Társaság kolozsvári Szentlélek Házában kutathattam. A tanulmányhoz ezen kívül felhasználtam a Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Kolozsvári Gyűjtőlevéltárában található 290/i. 8. c. Katolikus Női Misszió jegyzőkönyveit.

A kutatást úgy gondolom, hogy eredményesen zártam, amit az ösztöndíj minden formában (anyagilag, időben és adminisztratív segítségnyújtást tekintve is) lehetővé tett. A kutatási témám az ösztöndíj végére szélesebb spektrumban látom, illetve fontos kapcsolatokat építettem és hasznos tapasztalatokkal gazdagodtam. Szeretném hangsúlyozni, hogy szakmai fejlődésemet sokban elősegítette az ösztöndíj tárgyi eszközökre fordítható kerete.

A hozzájárulásból az alábbi szakkönyveket, ego-dokumentumokat vásároltam meg:

Adorjánné Weress Margit: *Magyar szó Erdélyben: Visszaemlékezés*. Kolozsvár. Kriterion. 2018.;

BÁRDI Nándor: *Otthon és Haza: Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéből*. Csíkszereda. Pro Print. 2013.

Bizony, csoda! Káli István beszélgetése gróf Bethlen Anikóval. Marosvásárhely. Mentor. 2018.;

BODÓ Márta: *Jóbarát: Egy erdélyi katolikus ifjúsági lap a két világháború között*. Kolozsvár. Verbum. 2013.;

BOIA, Lucian: *Az 1918-as nagy egyesülés*. Kolozsvár. Koinónia. 2018.;

GYÁNI Gábor: *Az urbanizáció társadalomtörténete*. Kolozsvár. Korunk. 2012.;

Emlékirat: Életképek Kolozsvárról, Kunczékről és más családokról. Kolozsvár. Kriterion. 2016.;

Molnár Melinda: *Mit mondjak magának?: Beszélgetések, interjúk, portrék*. Kolozsvár. Verbum. 2015.;

Nők és normák a hazai protestáns bölcseletben és életvilágban. Szerk.: VERES Ildikó. Kolozsvár. Pro Philosophia. 2017. (*A magyar nyelvű filozófiai irodalom forrásai*, 16.);

Közelítések. Tanulmányok Erdély 19–20. századi történelméről. Szerk.: ROMSICS Ignác. Kolozsvár. Korunk. 2018.

Ezek a munkák mind kapcsolódnak az általam vizsgált korszakhoz, témához, és az is fontos, hogy az ösztöndíj ideje alatt jelentős részének feldolgozására is maradt időm.

Eredménye az ösztöndíjnak továbbá, hogy 2018 októberében Budapesten személyesen találkozhatom Murányi Teréz szociális testvérrel és előljárójával, aminek köszönhetően a budapesti anyagot is alaposan megismerhetem a Szociális Testvérek Társaságának működésével kapcsolatban, akik természetesen az Országos Katolikus Nőszövetséghez több szálon is kapcsolódtak tevékenységükben. Emellett a nemrég Buffaloból hazakerült anyaggal kapcsolatban is tájékozódhatok a budapesti központjukban, ami nagy lépés a kutatásaim szempontjából, hiszen kiterjeszthetem a szórvány magyarságra vonatkozó vizsgálódást Buffalora is, ahonnan pl. az erdélyi *A Nap* című folyóiratot is előfizették. Ezek a kapcsolódási pontok elengedhetetlenek ahhoz, hogy teljeskörű képet kapjunk a Horthy-kor katolikus nőképéről, a Katolikus Akció működéséről, a katolikus női sajtó(propagandáról) és a katolikus nők (ön)reprezentációjáról. Elengedhetetlen az anyagok megismerése amiatt is, hogy megfelelő történelemelméleti szempontból közelítsük meg a témát, hogy ki tudjuk választani, milyen szempontból érdemes az értelmezés a vizsgálat során. Az ösztöndíj ideje alatt, a Szentlélek Házban a Szociális Testvérek Társaságának tagjai közül Fenyvesi Judith testvért méltató újságcikkkel találkoztam, melyben említették, hogy önéletírását kiadták. Az angol nyelven kiadott műről 2018 novemberében Kolozsváron fogok előadni a Magyar Tudomány Ünnepehez kapcsolódó konferencián, melynek során a szociális testvér életútját mutatom be, fókuszálva az önéletírás alapján kirajzolódó megküzdési stratégiákra és narratív identitásra.

Köszönettel tartozom a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának, munkatársainak, különösen Bakó Zsigmondnak, aki már a kutatási tervhez kapcsolódó kérdéseimre is készségesen válaszolt; és köszönöm Darabont Zsuzsannának, hogy a kért hungarikanyilatkozatot rövid időn belül megküldte, továbbá maximális tájékoztatást nyújtott a leadandó dokumentumok formájáról, kitöltéséről. Emellett köszönettel tartozom a Külgazdasági és

Külügyminisztérium munkatársainak: Balás Ritának, Lavner Zitának és Katonai Rékának akik az ösztöndíj anyagi és adminisztratív oldalához kapcsolódó minden kérdésben segítségemre voltak. Hálásan köszönöm oktatóimnak, hogy ajánlásukkal támogatták a pályázatom benyújtását, Prof. Dr. Erdődy Gábornak, az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola vezetőjének, Prof. Dr. Varga Zsuzsannának, az ELTE BTK TDI Modernkori Magyarország doktori program vezetőjének, továbbá nem utolsó sorban témavezetőmnek, dr. Sipos Baláznak, az ELTE BTK Nőtörténeti Kutatóközpont vezetőjének. Köszönöm dr. Farmati Annának, a Szociális Testvérek Társasága Romániai Kerületének vezetőjének, hogy e-mailben és személyesen is maximálisan segítette a kutatásom megvalósítását és megteremtette a lehetőséget a szakmai kapcsolataim bővítésére.

Bízom benne, hogy beszámolómmal és munkámmal sikerült bemutatnom a Klebelsberg Kuno-ösztöndíj gyakorlati megvalósulását.

Budapest, 2018. október 26.

Lengyel Nóra